

ЗА ЕПИЧЕСКАТА ПЕСЕННА ТРАДИЦИЯ НА БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ ОТ ТЕТЕВЕНСКО

Веселка Тончева

Институт за фолклор – БАН

Епическата песен, изпълнявана с инструментален съпровод (най-често байлама – малка, триструнна тамбура, която се държи по специфичен начин високо над гърдите), е представително съчетание в музикалната практика на ислямизираното население в Тетевенския балкан – селата Глогово, Градешница, Галата и Кирчево. Като традиция, тя има своите корени в музикалния фолклор на региона¹. Според утвърдилото се в етномузикологията ни схващане, епическата традиция е най-широко разпространена в Средна Западна България чрез т.нар. Кралимарковски, сватовски песни². В източна посока настъпва разсейване – юнашкият епос се измества от хайдушки, който е по-типичен за източните музикално-фолклорни диалекти. Около средището на юнашката песен се открива една доста широка ивица на по-слаба епическа традиция³ и едно от „разклоненията” е на североизток към Тетевенско.

Епическата песенна традиция на българите мохамедани има относително ново словесно съдържание. В сборниците на В. Стоин се откриват примери, отразяващи опустошаването на гр. Тетевен от кърджалиите, датирано през 1801 г. („Народни песни от Тимок до Вита” – № 1263, „Народни песни от Средна Северна България” – № 227). Особено показателен е текстът на примера № 2927 (от първия цитиран сборник), записан в едно от българомохамеданските села – Градешница, чието съдържание е свързано с активните процеси на изселване на ислямизираното население от Тетевенско по време на Руско-турската война и след Освобождението.

В песенния фолклор на българите мохамедани с особена популярност се ползват епическите песенни образци „Мамудова майка” и „Рабиша кадъна”, превърнали се в емблема за местната епическа песен (както като словесно, така и като музикално съдържание). Възможната датировка на поетическия текст, изхождайки от описваните събития, е от края на миналия век, след Освобождението, т.е. наслагват се сравнително нови текстове върху по-старинни музикални модели. В тези епически песни отсъства митологизиран образ на герой, но действащите лица са персонифицирани и етнически маркирани. Главен герой в тези песни е Яко Тодоров, чието име се свързва с Тетевенския балкан, където се е укривал. Действителна личност, местен християнин, той е героизиран в песенния и словесния фолклор на региона заедно с мохамеданите Омер Качамачков и Хуна Масарлийски, също с местен произход – описват се размириците, създавани от тях в региона: обири, отвличания, изнудвания, убийства – разбойничества, насочени към още неукрепналата власт на следосвобожденска България. В епическите песни на българите мохамедани могат да се наблюдават процесите на движение от неопределеност към все по-голяма историческа конкретизация⁴. Например, в песента „Рабиша кадъна”, отразяваща обесването на Рабиша, съпруга на Омер Качамачков и негова ятачка, се открива конкретна историческа информация за протеклите в края на XIX век събития (текстът на тази песен проявява относителна устойчивост във времето). Трагичната смърт на Рабиша кадъна води до героизирането ѝ в местния епос. По сходен начин името на Яко Тодоров става легендарно след обесването му и той се превръща в главен герой в епическите песенни образци в Тетевенско. Част от голяма „поема” за Яко войвода вероятно е представлявала и песента за Мамудовата майка, чийто сюжет е следният: Мамудова майка слиза „из Бабинци” (махала над Тетевен) и оплаква сина си, убит по грешка от Яко Тодоров и дружината му. Този образец потвърждава наличието на дълбока връзка между оплаквателната и епическата традиция в региона, тъй като според

информаторите той е произлязъл от оплакване. Към последното се прибавят встъпителни думи – те са словесен стереотип, както и развитието на съответната ситуация с осъществяването на диалог между Мамудова майка и разкайващия се Яко. Използването на стереотипно словесно въведение е свързано най-често с оплаквателен словесен модел – майка оплаква сина си. Песенният текст се подчинява на словесен и сюжетен тип, разпространен в Средна Северна и Северозападна България⁵. Това по безспорен начин потвърждава приобщаването на Тетевенския регион към севернобългарския фолклорен диалект.

Епическата песенна традиция на ислямизираното население в словесното си съдържание не се изчерпва със сюжетите, свързани с Яко Тодоров и събития от края на XIX век. Българите мохамедани изпълняват и епически образци, чиито текстове отразяват различни по своята историческа същност сюжети (или свързани с исторически личности) – напр. Три синджира роби, Индже, събиране на аскер, Кара Ибраимо, Стоян войвода, Лало войвода и др. Пример за епически образец, познат в различни словесни варианти в цяла Северозападна България е песента „**Два орла са вият**”. (В повечето варианти героят юнак не е персонифициран – той е „арен, добър юнак”, но при българите мохамедани се вплита името на Ваню Маринов – участник в Руско-турската война, т.е. налице е актуализация на текста.)

Епическата песен на ислямизираното население в Тетевенско има своеобразно словесно съдържание, но в нея се откриват и словесни стереотипи, и модели, разпространени в Средна Северна и Северозападна България. Това е потвърждение за съществуващото единство на песенния фолклор на християни и мохамедани.

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. **Кацарова, Р.** Три поколения народни певци. В: ИИМ, кн. 1, 1952, 44-47. Авторката дава информация за изпълнители българи мохамедани от разглеждания регион.
2. Вж. **Стоин, Е.** Български епически песни. С., 1980.
3. Вж. **Стойкова, Ст.** Някои проблеми на българския юнашки епос с оглед на неговото съвременно състояние. В: СбНУ, т. LIII, „Български юнашки епос”. С., 1971, 40.
4. Вж. **Стойкова, Ст.** За историзма на хайдушките песни. В: Проблеми на българския фолклор, т. VI, „Фолклор и история”. С., 1982, 148.
5. Вж. **Кауфман, Д.** Към проблемите на общността на музикалния ни фолклор. В: Проблеми на българския фолклор, т. IX, „Фолклорът и съвременният свят”. С., 1991, 76.